

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 80 (1688) 28 aprel 2018-ci il

Təklə adına Türkdilli tayfa birləşməsinə bağlı olan Türkiyə, Türkmənistan, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstanda, eləcə də Qara dənizin şimal sahillərində və Volqaboyu ərazilərdə məskunlaşan türk tayfa ittifaqlarının leksikasında rast gəlinir. Göründüyü kimi bu adın yayılma arealı genişdir.

Mənbələrdə bu coğrafi adın müxtəlif yazılış variantlarına rast gəlinir. Tekla, Takla, Takle, Tokle, Təklə, Tek-

onların xeyli hissəsi Salyan və Mahmudabad (Masallı rayonu ərazisində) bölgələrində məskunlaşmışlar.

Bəzi tədqiqatçılar təklələrin Şimali Azərbaycana gəlişini XVI yüzilin 40-cı illərinə aid edirlər. Bir qrup tədqiqatçılar isə Təklə tayfasının Şimali Azərbaycana gəlişini XVII yüzildən sonrakı dövrə aid edirlər.

Tarixdən məlum olduğu kimi XVII əsrin əvvəllərində I Şah Abbas özünə arxa yaratmaq məqsədilə Azər-

rin adları səlcuq türklərindən olan təklələrlə əlaqədardır.

XIX əsrin sonlarında Azərbaycan ərazisində təklələrin aşağıdakı tirələri yaşam sürürdü: Təklə-Mirzəbaba, Təklə-Səfi (Sofi), Təklə-Şatullu, Təklə-Abdulla, Təklə-Xol, Təklə-Ağamol-lalar, Təklə-Ağcaqlar, Cır Təklə, Boşçallar, Xəlifəqulular, Talıbxanlı, Budaqlı, Ağamalılar, Buludlu, Bozçal-lar, Avdallar, Hacılı, Aşıqlı və b.

XX əsrin əvvəllərində İmişli ərazisində Təklə tayfası 14 tirədən ibar-

təpəsi, Sarı yer, Qaraarxac, Çaxmaq, Sarımsaqlı, Sərçəli, Qızıltəpə yaylaqları da İmişli tərəkəmlərinin ixtiyarında idi.

Zaman-zaman erməni millətçilərinin türklərə qarşı qan hərəsiyi artıqca azərbaycanlıların öz tarixi yaylaqlarına gediş-gəlişi çətinləşdi və bir müddətdən sonra isə tamamilə kəsildi. Bundan sonra tərəkəmə elləri Laçın və Kəlbəcər yaylaqlarına üz tutdular. Tərəkəmələrin el yolu da dəyişdi. Bu dəfə Eşşək meydanı, Minkənd, Qara-

Təklələlər

lo, Tekli və s. Bu yazılış variantları müxtəlif xalqların dialekt və şivələri ilə bağlıdır. Təklə coğrafi adının mənşəyi ilə əlaqədar bir sıra versiyalar söylənilir.

Araşdırmalar onu sübut edir ki, təklələr Oğuz tayfa ittifaqına bağlı olmuşdur. Onlar əvvəllər Türkiyə ərazisində yaşayırdılar. 1540-cı ildə isə tayfa başçısı Qazi xanın rəhbərliyi ilə Səfəvi hökmdarı I Təhmasibin hakimiyyətini qəbul edib Mahmudabad ərazisində (indiki Salyan rayonu) məskunlaşmışlar. Görkəmli tarixçi-alim O. Əfəndiyevin verdiyi məlumatlara görə Salyan və Mahmudabad 1540-cı ildə tiyul olaraq I Təhmasib tərəfindən Qazi xana verilmişdir.

1543-cü (hicri 950) ilə aid mənbələrdə Qazi xan Təklənin Şirvan vilayətinin Salyan mahalındakı Xosrova-bad adlı ərazidə əvvəllər I Şah Təhmasibin bacısı və Şirvanşah II Xəlilullahın heyat yoldaşı Pərixan xanım məxsus olmuş "Şahzadə Bəyim nəhri"ni satın aldığı və daha sonra bu arxı Şeyx Səfi astanasına vəqf etdiyi göstərilmişdir.

Təklələr sonralar Şahsevənlərin tərkibinə daxil olmuşlar. Şahsevən elinin tərkibinə daxil olan təklələr Cənubi Azərbaycan ərazisində yaşayırdı, əsasən heyvandarlıqla məşğul olurdular.

Onlar yayı Savalan dağlarında yaylaqlarda keçirir, qışda isə Muğanda qışlayırdılar. Bu təklələr Şahsevən elinin bir qoludur.

Tarixçi Mixail Avdeev təklələlərin Qarabağda yaşadığını və onların 14 tirədən (əlipənahlılar, hacılar, əliqulular, budaqlar, talıbxanlı, hacılı, muradxanlılar, ağamalılar, abdallar, xələfçulular və s.) ibarət olduğunu qeyd edir. (Avdeev M.N. Milsko -Karabaxskaya step: Koçevoe i osedloe xozyaystvo. B.1929.s.91)

Professor İ.P. Petruşevski əsərlərində qeyd edir ki, Türkiyədəki Təklə tayfası Azərbaycana gəldikdən sonra

baycanın şimal ərazilərinə köçəri və yarımköçəri tayfaları köçürdü. Məsələn, Muğanda və Mildə çoxlu Şahsevən ailəsi yerləşdirmişdi. Muğan və Mildə yaşayan otuzkilərin, muğanlıların, təklələlərin, xələfilərin və s. tayfaların bu ərazilərə köçürülməsi də bu dövrə təsadüf edir.

Bəzi tarixçilər isə daha qabağa gedərək təklələlərin tayfasının Azərbaycana gəlmə tarixini XI əsrlə-Səlcuq türklərinin Azərbaycana gəlişi ilə əlaqələndirirlər.

XIX yüzilə aid mənbələrdə qeyd olunur ki, təklələlər Mil və Qarabağ düzənliklərində məskən salmışlar.

Qədim türk tayfalarından biri olan təklə tayfası sonralar respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrinə köçərək daimi məskən salmışlar.

Azərbaycanın Ağsu, Kürdəmir, Masallı, Cəlilabad, Qobustan rayonlarında Təklə kəndi, Şamaxı rayonunda Təklə Mirzəbaba kəndi, Masallı rayonunun ərazisində Təklə dərəsi, Təklə düzü, Təklə təpəsi, Cəlilabad rayonunda Təklə bulağı, Təklə dərəsi, Təklə dağı, Təklə yamacı, Təklə örüşü, Gürcüstanda Ağ Təklə, Qara Təklə (yerli sakinlər bu kəndlərin adlarını Təhlə kimi tələffüz edirlər) etnonimlərin, toponimlərin və oykonimlə-

rət idi: Talıbxanlı, Boşçallar, Budaqlı, Bulutlu, Hacılı, Evdələr, Xələfçulular, Ağamalılar, Muradxanlı, Murtulu, Əlipənahlı, Abdallar, Əliqulular, Aşıqlı. Bundan başqa bu tirələrin bəziləri daha xırda hissələrdən ibarət idi.

İmişli ərazisində məskunlaşan təklələlər əsasən heyvandarlıqla məşğul olurdular. Onlar inək, qoyun, keçi, dəvə, at saxlayır, Arpaçayı, Daş körpü, Yanıq dağı, Qaraarxac, Sarı yer, Çaxmaq qaya adlanan yaylaqlarda yaylayırdılar.

Təklələlər yayda dövlət torpağında yaylayır, qışda isə əsasən sahibkar torpağında qışlayırdılar. Onların yaylaq sahələri əvvəllər Qərbi Ermənistanın dağlarında yerləşirdi. Hər bir tərəkəmə elinin yaylaqda özlərinə məxsus otlaq sahələri vardı. Sarıxanlı, Əliqulular, Əlipənahlı, Boşçallar camaatının mal-qoyunu bir qayda olaraq Cermuxun hündərinə Murad təpəsindəki sahədə yaylayırdı. Murad təpəsi indiki anlamda adi, kiçik təpə deyildir.

Ərazi təpə adlansa da lakin böyük bir sahəni əhatə edirdi. Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz obaların sayı-hesabı bilinməyən qoyun sürüləri, qaramal ildir. Burada rahatca saxlanılırdı. Eləcə də həmin təpəyə yaxın olan Mehdi

keşdi, Çıraqlı, Şeylanlı və s. kəndlərin əhatəsi çal-çağırılı tərəkəmə ellərinin gediş-gəliş yolu oldu.

Laçının ərazisinə bağlı olan Alağöllər, Çöplü göl, Lilpər, Qaranlıq dərə, Pəri çınqılı, Şişdağ, Əyriqar, Südlü bulaq, Kəlbəcərin ərazisinə bağlı olan Taxta düzü, Soltan Heydər və s. yaylaqlar tərəkəmə ellərinin ixtiyarına verildi.

Bütün bunlarla bərabər, Kiçik Qafqazın Keçəltəpə, Sırtıyeri, Sərçəli və b. dağlarında, eləcə də Kəlbəcərin Ağçınqıl, Muxurtüryan, Camışbatan, Qotursu, Çalbayır, Təpəsideşik dağları da təklələlərin yaylaqları olmuşdur. Onlar qış aylarını isə Mil-Muğan düzündə keçirirdilər.

Şahsevənlərə bağlı olan bu tirələr sonralar əkinçiliklə və təsərrüfatın digər sahələri ilə də məşğul olmağa başladılar.

Bəzi tədqiqatçılar qızılbaşların təklə tayfasını Qərbi Çindəki dünyanın ən böyük qumlu səhralarından biri- Kaşqariya (Tarim) düzənliyinin mərkəzi hissəsini tutan səhra ilə Təklə-Məkanla əlaqələndirirlər.

Şərqi Türküstanda yerləşən bu səhranın uzunluğu qərbdən şərqə 1000 km-dən çox, eni 420 km-ə qədər, qumluqlarının sahəsi 300 min kv.km-dən artıqdır. Hündürlüyü 800-1300 metr, maksimum hündürlüyü 1664 metrdir.

Bəzi mənbələrdə bildirilir ki, indi dünyanın ən səfalı yerlərindən olan Türkiyənin Antaliya və Alaniya civarındakı sahilboyu ərazilər XIV yüzilin ikinci yarısından etibarən Təklə (sonralar Təkə) eli olaraq tanınmışdır. Hazırda Təkə tayfa birləşmələrinin qollarına Quzey Azərbaycanın və Gürcüstanın demək olar ki, əksər guşələrində rast gəlmək mümkündür.

(ardı gələn sayımızda)

Faiq ŞÜKÜRBƏYLİ,
tədqiqatçı-etnoqraf